

Od žena, o ženama, za žene...

Možemo li da govorimo o stradanju žene a da pritom potpuno isključimo muškarca osim kao nasilnika (koga pojedu svinje)? Ako insistiramo na tome da žene govore o ženskoj patnji ženama (u publici), dolazimo u situaciju da se problem nasilja nad ženama tiče samo jedne društvene "niše" tj. postaje tzv. manjinsko pitanje

Tokom prošle nedelje imali smo prilike da vidimo dve predstave koje povezuje jedna tema – žena kao žrtva nasilja i jedna spisateljica – Tijana Grumić. U ponedjeljak 1. aprila u Narodnom pozorištu gostovala je predstava *Ništa nećemo zaboraviti*, a subotu 6. aprila premijera predstave *Kraj sveta u tri čina* u **Beogradskom dramskom pozorištu**. Krenimo redom:

**NIŠTA NEĆEMO ZABORAVITI
NARODNO POZORIŠTE
"BORA STANKOVIĆ" VRANJE,
REŽIJA JUG ĐORĐEVIĆ**

Tijana Grumić je napravila tekst predstave po motivima romana *Kanjec filjma* i *Ista priča* Vere Cenić o sudbini žena koje su robijale na Golom otoku pod optužbom da su saradivale sa Kominternom. Predstave o IB-u su bile veoma popularne tokom osamdesetih godina 20. veka. Ta tema je toliko bila popularna u pozorištu da je 1984. godine (godinu dana nakon smrti Aleksandra Rankovića i četiri nakon smrti Josipa Broza Tita) glavna selekcija Jugoslovenskih pozorišnih igara bila u znaku ove teme. Iako se o IB-u puno pisalo i govorilo, nije mi poznato da je ovde kod nas vođen sudski postupak protiv onih koji su odgovorni za ono što se tamo dešavalo. Rezultat je bio samo taj da je u svesti građana Goli otok izjednačen sa sovjetskim gulazima, što je postao jedan od glavnih argumenata protiv socijalističkog društvenog uređenja. Interesovanje za predstave o IB-u je umrlo kada je umrla socijalistička Jugoslavija i to je bila poslednja zajednička pozorišna tema svih tadašnjih jugoslovenskih naroda. Iako je o Golom otoku puno pisano i govoreno, ovaj fenomen je u javnosti sagledavan pre svega na osnovu iskaza žrtava koje su bile spremne da javno govore. Stoga, pozorišno gledano, Goli otok nije do kraja ispričana priča.

Reditelj Jug Đorđević se ovoj važnoj temi vraća na pomalo neočekivan način. Predstava o IB-u počinje tako što glumci pevaju pesmu *Jugoslavijo* kompozitora Danila Živkovića i tekstopisca Milutina Popovića Zahara. Ova neformalna narodska himna je bila veoma popularna osamdesetih godina i govorila je o toplj, veseloj i naivnoj ljubavi prema domovini. Kao takva ova pesma predstavlja snažan kontrast onome što sledi – potresna drama o tamnoj strani jugoslovenske istorije. Predstave iz osamdesetih su se stilski kretale od melodrame do crne komedije, a po svojoj strukturi često su bile bliske filmskoj dramaturgiji. Nasuprot tome, spisateljsko-rediteljsko-glumački postupak predstave NP "Bora Stanković" proizilazi iz pozorišnih iskustava 21. veka i to pre svega dokumentarnog i postdramskog teatra. Glumci pripovedaju istinite priče zabeležene u delu sa povremenim dramskim pasažima koji imaju funkciju rekonstrukcije događaja na osnovu iskaza svedoka. I pristup temi je "osavremenjen". Dok se u predstavama iz osamdesetih prevažno govorilo o muškarcima kažnjenicima, u ovoj savremenoj predstavi autori i glumci se bave isključivo ženama. U prvom delu predstave publika bez daha

prati priču studentkinje Bele koja je poslata u logor jer je gledala sovjetski film u bioskopu. Priča teče lagano, ne propušta se ni jedan važan podatak na putu stradanja ove žene. Njenu priču i priču njenih sapatnica stilski jedinstveno nam govori čitav glumački ansambl (Radmila Đorđević, Žetica Dejanović, Milena Stošić, Jelena Filipović, Anica Petrović, Anđela Vlajković, Bojan Jovanović, Marko Petričević, Marko Nikolić, Nikola Stojković). U priču o stradanju glavne junakinje upliće se više priča o stradanju drugih žena. Ta razlivenost priče kao i sam rediteljsko-glumački postupak pripovedanja dovodi do toga da pred kraj prvog dela osetimo blagi zamor. Drugi deo počinje objašnjavanjem rečnika "golootočana". To nije bilo potrebno budući da smo se sa njime detaljno upoznali u prvom delu predstave.

Drugi deo predstave bavi se sudbinom zatvorenica nakon puštanja na slobodu i svedočenjem prve upravnice ženskog zatvora. Šteta je što nije posvećena veća pažnja pokušaju da se odgovori na važna pitanja koja su prenebragavana u predstavama osamdesetih godina. Jedno od tih pitanja je šta je ljude iz KPJ nagnalo da se na takav način obračunavaju sa neistomišljenicima? Da li je opasnost bila re-

da li nešto nedostaje?

alna i da li je Kominternina činila nešto da svoj naum sprovede u delo? Važno pitanje je i šta je legitimna odbrana društvenog sistema od uplitanja spoljnog faktora i šta je uopšte legitiman sistem imajući u vidu da je KPJ došla na vlast revolucionarnom borbom? Takođe je važno postaviti pitanje kako zanemarivanje potrebe da se pravedno kazni surovost i istovremeno podsticanje objavljivanja detaljnih opisa zlostavljanja utiče na društvo i pojedinca? Da li smo mi i dalje skloni tome da sa velikom pažnjom čitamo o fizičkim mukama žrtve i šta činimo da se nasilnici kazne? Da se projekat razvijao tim putem, možda su spisateljica, reditelj i glumci mogli naći odgovor na pitanje koje su pokrenuli na samom kraju predstave – kakva je veza između stradanja ovih žena i stradanja tokom devedesetih, odnosno kakva je veza između IB-a i raspada Jugoslavije. Taj most između istorije i savremenog mogao bi doneti neke nove spoznaje i osećanja. Ali zato što to nije urađeno, iako je pozorišni postupak bitno različit u odnosu na predstave iz osamdesetih, ukupan efekat je sličan – saosećanje i ganutost zbog ljudske tj. ženske patnje. Publika je u Narodnom pozorištu zaista bila tronuta predstavom. *Ništa nećemo zaboraviti* može biti lepa i važna predstava za one koji ne znaju mnogo ni o Golom otoku, ni o Svetom Grguru, ni o tome šta je ta priča nekada značila za pozorišni život Jugoslavije.

KRAJ SVETA U TRI ČINA, REDITELJKA SELMA SPAHIĆ

Predstava *Kraj sveta u tri čina* takođe se bavi temom stradanja žene, ali sada u kontekstu patrijarhalne porodice, prekarnog rada i zloupotrebe prirode. Tijana Grumić je sada jedna od tri autorke teksta predstave. Predstava je regionalni (jugoslovenski) projekat pozorišnih institucija iz Hrvatske (ZKM – Zagreb), Slovenije (Festival Borštnikovo srečanje – Maribor) i Srbije (BDP – Beograd). Rediteljka je Selma Spahić.

Prva jednočinka *Pod suknjom* (autorka Kristina Kegljen, igraju Katarina Bistrovčić Darvaš i Anđela Ramnjak) govori o problemima patrijarhata na nivou porodice. Otac je maltretirao majku i ćerku. On je sada možda nepokretan i one ga neguju iako bi ga najradije videle mrtvog, a možda su ga majka i ćerka stvarno i ubile – ne znamo. I dok se mi upinjemo da otkrijemo šta je od toga istina, spisateljica, rediteljka i glumice nam ukazuju kako je u tradicionalnom svetu život ritualizovan, kako žene prihvataju narativ da moraju biti žrtve i da se samo veštice bune iako bi se svako ugnjeteno biće htelo pobuniti. Scenski prostor (scenograf Urša Vidic) začudan je i jeziv (po zidovima su punjene životinje sa očima koje crveno svetle). Glumice se kreću lagano, a pokrete prati nekakvo htonsko tutnjanje. Sve deluje kao košmarni san. Situacije se ponavljaju i variraju (ubistvo loptom, trovanje čajem od

lijandera, ubistvo iz puške... telo zakopano, telo tranžirano pa stavljeno u frižider, svinje koje su pojele telo nasilnika). Kroz postupak variranja i opetovanja razotkriva se odnos između majke i ćerke i kako se životni model prenosi s kolena na koleno u beskraj. Čitava priča je i strašna i smešna u isto vreme. Strašna jer je nasilje koje one trpe strašno i smešna jer se toliko ponavlja da postaje apsurdna. Odnos zvuka i slike u ovoj predstavi je veoma važan. Zvuk nam pomaže da intuitivno razumemo da je ova strašna priča, istovremeno i svakodnevna i večna baš kao i porodično nasilje.

Druga jednočinka *Aktivistkinje* Katje Gorečan daje širu društvenu sliku – položaj žena u savremenom prekarizatu na primeru slobodnih umetnica. Ove žene se nalaze u paradoksalnoj situaciji. One su feministkinje i aktivistkinje koje žive od projekta do projekta, u velikom stresu i neprekidnoj borbi za svaki evro. Stalni pritisak ih lomi, melje, tera u depresiju, bolest i *burn out*. I dok se umetnice kroz projekte zalažu za prava žena, same su prisiljene da čute i trpe nepravdu. Katja Gorečan u tekstu koji ima sasvim slobodnu formu sipa gnevne rečenice koje umetnice upućuju sistemu i same sebi. Rediteljka emocije koje nosi tekst izražava kroz frenetični ples glumica, tehno muziku, svetlosne efekte i distorziran ton. Atmosfera je kao na reju, ritam jak, ponavljajući, iscrpljujući i uznemirujući. Glumice/plesačice (Petja Golenc Horvat, Nina Kuclar Stiković, Rina Pleteršek, Barbara Polanjar, Milena Pučnik, Špela Setičar i Gaja Višnar) plešu divlje pokazujući nam kako kroz prekarizatski rad strada i biće i telo umetnice. Zvuk je, kao i u prethodnoj etidi, veoma bitan jer on, u stvari, zaokružuje atmosferu.

Treća jednočinka *Svet zaslužuje kraj* Tijane Grumić stilski objedinjuje prvi i drugi tekst (sastavljen je iz dijalogoškog i proznog teksta). Grumićkin tekst, takođe, u sebi ima motive i iz prve i druge jednočinke i uvodi treću temu, odnosno pitanje, da li je eksploatacija žene deo šireg koncepta zloupotreba prirodnih resursa i drugih bića od strane onog koji je društveno dominantan. Treća priča prati priču

devojke koja je iz manjeg mesta došla u veliki grad da studira i ima gazdaricu koja je gnjavi, a studentkinja to trpi jer ne želi da uzme novac od svoje majke koja ima bednu platu u klanici. Tijana Grumić pravi zanimljivu paralelu: kako je majka bezosećajna prema krmači i njenim prasićima tako je gazdarica bezosećajna prema njevoj ćerki. U tekstu Tijane Grumić postoji i epizodni lik muškarca, vlasnika klanice, koji je rediteljka štrihovala. Na taj način je ovaj tekst saobražen sa prvim tekstom u kome se muškarac ne pojavljuje, ali se govori o njegovom ubistvu. Može li krmača pojesti čoveka kao što čovek jede njene prasiće i zaslužuje li takav svet kraj i kako će on izgledati? U želji da kod nas izazovu emocionalni odgovor, glumice (Mirjana Karanović, Iva Ilinčić, Bojana Stojković i Milica Stefanović) su u glumačkoj igri najtoplije. Želju da nas uvuče u svoju predstavu rediteljka podstiče tako što glumice iz svih priča obučene kao prasići ulaze u publiku i mešaju se sa nama. Ovaj gest pozitivno deluje na publiku i njen značajan deo je bio ponovo tronut predstavom o stradanju žene.

Dotakla je i nas ova predstava kao i prethodna, ali moramo da postavimo pitanje – šta je sa širom slikom? Možemo li da govorimo o stradanju žene a da pritom potpuno isključimo muškarca osim kao nasilnika (koga pojedu svinje)? Ako insistiramo na tome da žene govore o ženskoj patnji ženama (u publici), dolazimo u situaciju da se problem nasilja nad ženama tiče samo jedne društvene "niše" tj. postaje tzv. manjinsko pitanje, a žene u ovom svetu nisu manjina. Svaka žena je deo i većinskog iliti dominantnog (makar preko vere ili nacije ili neke druge sličnosti sa većinom u svojoj zajednici). Kako da umetnost pomogne u emancipaciji većine? Može li pozorište pomoći da se većina ubedi da se pokrene i sprovede u delo elementarni ljudski zakon po kome onaj ko povredi ili ubije bližnjeg svog mora za to da odgovara po pravdi bez obzira da li je reč o pripadniku dominantne većine ili privilegovane manjine? Izgleda da odgovor na to pitanje nemamo. Nismo ga imali ni osamdesetih, ni devedesetih, ni danas, iako se o pravu žena da se odbrani od nasilja mnogo više govori nego ikada pre u poznatoj istoriji. ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV